

A rendszerváltozás Magyarországon

A RENDSZERVÁLTOZÁS FOGALMA ÉS ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Jelentése: a fennálló rendszer alapvető megváltozása

szóhasználat ma is vitás (rendszerváltás vagy rendszerváltozás vagy rendszerváltoztatás)

Azt a folyamatot nevezzük így, amely során:

- a pártállami diktatúra helyét átvette a **parlamentáris demokrácia**
- az egypártrendszer helyett kialakult a **többpártrendszer (pluralizmus)**
- gazdasági tekintetben az állami tulajdon uralmát felváltotta a **magántulajdon**
- és a szocialista gazdasági modellt felváltotta a piacgazdaság

A rendszerváltozás Magyarországon békés körülmények között, véröntés nélkül jött létre („csendes” vagy „tárgyalásos” forradalom).

A RENDSZERVÁLTOZÁS ELŐZMÉNYEI

1. Külpolitikai változások: a Szovjetunió világpolitikai helyzetének változása

A 80-as évek első felében a „kis hidegháború” során, a fegyverkezési versenyben alul maradt a Szovjetunió az Egyesült Államok ellenében (Ronald Reagan csillagháborús terve)

A Szovjetunió súlyos gazdasági helyzetbe került, a szovjet tömb országokban is sokasodtak a problémák

Mihail Gorbacsov reformkísérlete (glasznoszty, peresztrojka), 1985-től nem hoz eredményt, mivel alapvetően a szocialista rendszer fenntartása mellett képzelel el a reformokat

elindítja viszont a problémák feltárását, napvilágra kerülnek a szocialista rendszer hibái

2. Magyarország helyzete: a 80-as évek közepére nálunk is súlyos problémák jellemzőek

a). alapvető problémák a gazdaság működésében

az 1968-as új gazdasági mechanizmus kudarca után a gazdasági fejlődés lassul, nem hatékony a gazdaság működése

a problémák okozója: a **technológiai elmaradottság** (a magyar gazdaság nem tud zömmel a

világpiacon is helytálló termékeket előállítani)

passzív kereskedelmi mérleg (a behozatal magasabb, mint a kivitel), amely miatt az állami bevételek nem növekednek tartósan

a merev, állami irányítás (tervezőgazdálkodás), amely a gazdasági folyamatok szabad érvényesülését gátolja (pl. hatósági ár fenntartása)

a teljes foglalkoztatottságra törekvés, amely ideológia okból zárja ki a nem hatékonyan működő üzemekben az elbocsátások lehetőségét

(a szocialista államban nem lehet munkanélküliség, így marad „**a kapun belüli munkanélküliség**”, vagyis az a jelenség, hogy a gazdaságban sok a feleslegesen alkalmazott munkaerő)

A 1970-es évektől a Kádár-vezetés **kényszerhelyzetbe került**: a gazdaság hatékony működése nélkül **nehéz fenntartani a tömb más országaihoz képest viszonylagos jólétet, pedig ez volt a Kádár-korszak legitimáló ereje** (az emberek jól éltek, így elfogadták a diktatúra fennmaradását – „gulyáskommunizmus”, „fridzsiderszocializmus”).

Az életszínvonal fenntartása és a gazdaság működőképességének biztosítása érdekében a Kádár-vezetés hiteleket vett fel, ezzel elkezdődött az ország eladósodásának folyamata.

Az 1980-as években már **a hitelek törlesztésére kellett újabb hiteleket felvenni, vagyis az ország adósságcsapdába került**. A növekvő hitelállomány mellett a gazdaság működése továbbra sem volt hatékony. A 80-as évek közepén már **államcsőd közeli helyzet** alakult ki.

b.) társadalmi feszültségek:

A 80-as évek második felében a **pénzügyi válság már a hétköznapokban is megmutatkozott**:

- elsőként az **infláció**, a forint értékvesztése kezdődött el, amely az **árak emelkedéséhez vezetett (drágulás)**
- ez alapvetően **az életszínvonal, a korábbi jólét csökkenéséhez** vezetett, ami növekvő elégedetlenséget szült.

A társadalomban **egyik oldalon növekedni kezdett a szegénység** (elsősorban a szakképzettség nélküli munkások, sokgyermekes családok körében), másik oldalon viszont még volt példa a jólétre is. A korábbi **életszínvonal fenntartása azonban már jelentősen több munkát igényelt**, így a 80-as években már szinte **általános jelenség „a maszekolás”** (magáncélból, az állami alkalmazás mellett végzett kereset kiegészítés). Ez az ún. **„második gazdaság”** jelensége (az állami gazdaság mellett működő, engedélyezett magánszektor). A megélhetés, a korábbi életszínvonal érdekében a **társadalom egy része már önkiszákmányolásra kényszerült**, ami a lakosság **egészségügyi állapotának romlásában** is megmutatkozott (növekedett a szív- érrendszeri betegségek száma, az idegkimerültség, az alkoholizmus).

További negatív tendencia volt **a születések számának csökkenése**: a családokban már ekkor az **„egykézés”** kezdett jellemzővé válni, vagyis a stabil megélhetés érdekében csak egy gyermeket vállalt a családok többsége. Ez hosszú távon a népesség csökkenéséhez, népességfogyáshoz vezetett később.

A RENDSZERVÁLTOZÁS FOLYAMATA

1. Az ellenzék szerveződése

A **80-as évek második felében** (a gorbacsovi reformokkal összefüggésben) a változást sürgető vélemények erősödtek. A rendszer működésképtelensége egyre nyilvánvalóbbá vált, amit a **kialakuló ellenzék egyre inkább hangoztatott**.

Az ellenzéki vélemények a korlátozott sajtószabadság miatt **szamizdat kiadványok** formájában jelentek meg (**önállóan, a hatóság engedélye nélkül előállított és terjesztett illegális kiadványok**). A legismertebb ilyen kiadvány a **Beszélő c. folyóirat** volt.

Ellenzéki összefogás nem jött létre azonnal. **Több ellenzéki csoport** is működött, tagjai, vezető személyiségei főként értelmiségiek (népi írók, költők, közgazdászok, történészek – Csoóri Sándor, Lezsák Sándor) voltak. A **népi írók csoportja** elsősorban a társadalmi kérdéseket vetette fel (pl. népességfogyás, a határon túli magyarság sorsa), az ellenzék másik, **demokratikus csoportja** inkább a szabadságjogok biztosítását szerette volna elérni. A Kádár-vezetés nem lépett fel erőszakosan az ellenzéki szerveződésekkel szemben, tartott ugyanis a Nyugat megítélésétől (egy ilyen fellépés befolyásolta volna az ország megítélését, ami a hitelfelvelelek akadályja is lehetett volna).

Az ellenzéki csoportok első találkozójukat **1985-ben Monoron** tartották, de összefogás még nem született. **1987-ben** került sor a **lakiteleki találkozóra**, amely **az ellenzék első szervezett megnyilvánulása** volt. A találkozón reformkommunisták is részt vettek, formálisan **itt alakult meg az MDF (Magyar Demokrata Fórum)**, ekkor még nem pártként. A szervezet elnevezése is arra utalt, hogy a társadalmi vitát szorgalmazták, a problémák feltárásához és a megoldás kereséséhez a szabad sajtó lehetőségét.

1988-ban aztán az ellenzéki szerveződések után elkezdődött **a pártalakulások időszaka**: az MDF párttá alakulása mellett létrejött az **SZDSZ (Szabad Demokraták Szövetsége)**, majd alapvetően egyetemi fiatalok kezdeményezéséből a **FIDESZ**, illetve **újjaalakultak történelmi pártok** is (mint pl. az FKGP, KDNP – Kereszténydemokrata Néppárt). A pártalakulások **a politikai pluralizmust születését jelezték**, illetve az egypárti diktatúra felbomlását (**pluralizmus: a sokféleség, többféle, egymástól eltérő politikai nézet, vélemény megjelenése**, amely a demokratikus berendezkedés egyik alapvető jellemzője).

2. A párton belüli ellenzék, „a reformkommunisták”

Az **MSZMP soraiban is voltak már a változásoknak hívei**, akik a gazdasági helyzet rendezése érdekében szükségesnek tartották lépések megtételét. **„A reformkommunisták” a párt fiatalabb generációját képviselték**, csoportjuk a nehézségek erősödésével együtt erősödött (pl. **Nyers Rezső, Pozsgay Imre, Németh Miklós**). Kádár pozíciója (idős kora és betegsége miatt) gyengült, a vezetés lassan kicsúszott a kezéből.

Jól jelezték a párt álláspontjának változását **1987-88** során azok az intézkedések, amelyek a gazdaság hatékonyságát kívánták növelni.

Ilyen volt pl. **a kereskedelmi bankok hálózatának létrehozása**, amelyek a lakosságnak, vállalkozásoknak kínáltak hitelfelvételi lehetőséget, vagyis **támogatták a magánszektorból induló kezdeményezéseket, vállalkozásokat**.

Ezekben az években kezdődött el **a privatizáció folyamata (magánosítás, az állami tulajdon magánkézbe történő átadása)**. A folyamat ekkor még spontán módon zajlott (ha volt jelentkező,

igény a privát tulajdonba vételre, az állam támogatja), nem volt tervszerű. A privatizáció lényegében az állam visszavonulását jelentette a gazdaság egyes területein: **magánkézbe engedtek át olyan üzemeket, amelyek állami fenntartása már nem volt nyereséges, nem volt elég tőke a korszerűsítésre. Ez gyakorlatilag már az állami gazdaságirányítás leépítését jelentette.**

1988-ban a párt élén is változás történik: az idős és beteg Kádárt leváltják, az MSZMP új főtitkára **Grósz Károly lett**, aki Gorbacsovhoz hasonlóan óvatos reformok híve, lényegi változásokat azonban nem tervezett. A tétlenség csak tovább erősítette a reformkommunisták csoportját, akik egyre inkább sürgették a változásokat, „a békés átmenet” megvalósítását.

Kádár 1989. nyarán hunyt el: ebben az évben történt meg végül a rendszerváltozás.

3. 1989 - „a csodák éve”

1989. a szocialista országok történetében döntő fordulatot hozott: a meggyengült, belső problémákkal küzdő **Szovjetunió nem állta már útját a változásoknak, a hidegháború gyakorlatilag véget ért.** A szocialista országokban többnyire békés úton, forradalom vagy fegyveres harc nélkül valósult meg az átmenet a diktatúrából a demokráciába (kivévelt egyedül Románia jelentett). Az NDK-ból tömegesen keltek útra elégedetlen állampolgárok, hogy Magyarországon keresztül jussanak Ausztriába, nyugatra.

Az év elején Pozsgay Imre, a reformkommunisták egyik képviselője Grósz Károly távollétében egy beszédében az 1956-os eseményeket „népfelkelésnek” minősítette. 1956 megítélése a Kádár-korszakban hivatalosan „ellenforradalom” volt korábban, amely a békés szocialista rend megbuktatására irányult. **Az események átminősítése kedvező jel volt,** különösen, hogy a párt egyik vezető személyiségétől hangzott el. Ez azonban azt is **nyilvánvalóvá tette,** hogy Kádár nem a magyar nép akaratából volt évtizedeken át az ország élén, és **hogy 1956-ban a magyarság már nemet mondott a szocializmusra.**

1989. március 15-én hosszú idő után nagy tömegek ünnepelték március 15-ét. Az ellenzék a márciusi ifjak hagyománya szerint 12 pontban foglalta össze a változások szükségességét („Mit kíván a magyar nemzet?”)

1989. június 16-án, kivégzésének 31. évfordulóján Nagy Imrét és mártírtársait ünnepélyesen újratemették. Az 1958. június 16-án kivégzett miniszterelnök sírja és emlékhelye ma a rákoskeresztúri köztemető 301-es parcellája.

Az esemény jelképesen a Kádár-rendszer „temetése” is volt a közvélemény számára.

1989. nyarán megalakul az **Ellenzéki Kerekasztal**, az ellenzéki erőket összefogó szervezet

tárgyalások kezdődnek az MSZMP vezetőségével, ezek lesznek az ún.

Nemzeti Kerekasztal tárgyalások

a tárgyalások során tisztázódik a rendszerváltás forgatókönyve

**az 1949-es alkotmány módosítása, Magyarország államformája köztársaság lesz
szabad választások kiírása, többpártrendszer**

1989. szeptemberében az MSZMP rendezni akarva a hazánkban tartózkodó NDK-s állampolgárok

helyzetét „a vasfüggöny” megnyitása mellett dönt

az osztrák-magyar határon megkezdődik a határzár lebontása, az NDK

állampolgárai szabadon távozhatnak Magyarországon keresztül Ny-ra

(az esemény nagy szerepet játszik a német egység folyamatában is, meggyorsítja

Németország egységesülésének folyamatát

1989. november 09. – a berlini fal leomlása)

ősszel átalakul az MSZMP is – a párt új neve: MSZP (Magyar Szocialista Párt)

1989. október 23.: a harmadik magyar köztársaság kikiáltása

ideiglenes köztársasági elnökként Szűrös Mátyás nevéhez fűződik

1989-ben kezdődnek el a Szovjetunióval a **tárgyalások a szovjet csapatok kivonásáról** is. Az utolsó szovjet egységek **1991-ben** hagyták el Magyarországot, ugyanebben az évben hivatalosan is **megszűnt a szocialista tömb korábbi katonai szervezete, a Varsói Szerződés.**

1990. márciusában rendezték meg az első szabad parlamenti választásokat

a választások győztese az MDF (24%)

A parlamenti többség érdekében **koalíciós kormány alakul** (MDF, FKGP, KDNP)

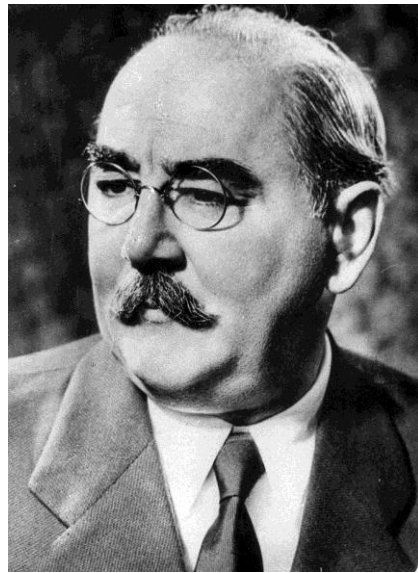
miniszterelnöke **Antall József** (1993-as haláláig), ő lett ezzel a rendszerváltás utáni első

miniszterelnök

1990-ben választ az újonnan összeült parlament először **köztársasági elnököt, 1990-1998 között Göncz Árpád** tölti be az államfői pozíciót (író, műfordító, 1957-ben a forradalomban való részvételéért elítélték). A köztársasági elnöki pozíciót illetően az eredeti elképzelés a népszavazás volt (a nép válassza meg), de **1989-ben népszavazás döntött arról, hogy a mindenkori államfőt a parlament választja meg** végül. Göncz Árpád az SZDSZ tagja volt, megválasztása is jelzi, hogy ebben a korai időszakban a kormánypártok és az ellenzék között még volt érdemi együttműködés.

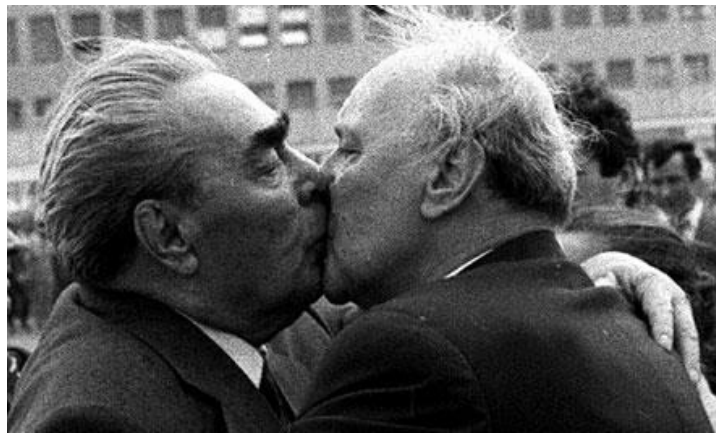
Kádár János

Nagy Imre

Leonyid Brezsnyev

Kádár és Brezsnyev – a szocialista testvéri csók

TESSÉK VÁLASZTANI

Választási plakát 1990

Orbán Viktor, Deutsch Tamás, Áder János 1990